

Ob zaključku lahko rečemo, da nam zbornik prikazuje energijo Gore in njenih otrok. Napisalo ga je skoraj petdeset avtorjev, ki so sedelovali z več kot šestdesetimi prispevki. Članki govorijo med drugim o delu in življenju Gorjanov, opisujejo čase pred in po prvi svetovni vojni, govorijo o obnovi po osvoboditvi in o današnjem življenju. Precej prostora je posvečenega geološki podobi Gore, tamkajšnjemu živalstvu, rastlinstvu in kmetijstvu.

V zborniku so tudi napake. Prikrite so, zmuzljive in nagajive. Vsak avtor je namreč strokovnjak za svoje področje. Vsi pišejo o isti Gori in seveda o vsem, kar je z njo povezanega. Zato se posamezna področja med seboj prekrivajo. Tako npr. o zgodovinskem obrazu Gore piše več avtorjev; nekateri podatki so povedani večkrat. Soavtorji so jih pustili take, kot so napisani, ker v sklopu različnih tem zaživijo vsakič drugače. Knjiga bo vsekakor pomemben vir tistim potomcem, ki bodo preučevali delo in življenje svojih davnih prednikov – Gorjanov.

381

Miloš Likar

Mirjam Mencej: *Gospodar volkov v slovanski mitologiji*, Ljubljana : Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, 2001, 331 str. (Zbirka Županičeva knjižnica ; št. 6)

V okviru knjižne zbirke Županičeva knjižnica, ki jo izdaja Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, je izšla šesta publikacija z naslovom *Gospodar volkov v slovanski mitologiji* avtorice Mirjam Mencej. Gre za njeno drugo monografijo, v kateri se posveča vprašanju slovanske mitologije (leta 1997 je že izdala knjigo z naslovom *Pomen vode v predstavah starih Slovanov o posmrtnem življenju in šegah ob smrti*), ki je tudi sicer osrednje področje njenega raziskovalnega dela. Knjiga je delno prirejena doktorska disertacija, ki jo je leta 2000 zagovarjala na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani.

Predmet knjige je skrivnostna oseba oziroma bitje, ki se kot gospodar volkov, volčji pastir, poveljnik volkov, volčji svetnik pojavlja v slovanskih povedkah, verovanjih, pregovorih, zagovorih in šegah. V slovanski strokovni literaturi je sicer za to osebo najbolj uveljavljen termin *volčji pastir*, ki ga je uvedel J. Polivka, avtorica pa se je odločila za *gospodarja volkov*, ki je bolj uveljavljen v antropološki literaturi in tako "to osebo vključuje tudi v širše antropološke raziskave o gospodarju živali"... (str. 20). Avtorica skuša v knjigi najti odgovore na nekaj bistvenih vprašanj, povezanih z *gospodarjem volkov*. Osrednji vprašanji pa sta funkcija oz. vloga omenjenega bitja v predstavah Slovanov (pri čemer pa upošteva tudi primerjalno gradivo nekaterih neslovanskih

evropskih ljudstev) in vprašanje, ali poznamo gospodarja volkov tudi na Slovenskem. Poleg omenjenega jo zanima še vloga gospodarja volkov v mitu in pripadajočem obredu ter morebitne stične točke med mitom, povezanim z gospodarjem volkov in slovanskim mitom o Juriju (mit o začasni smrti in ponovnem prihodu plodnostnega božanstva v svet živih).

382 Do zelenih odgovorov skuša priti na osnovi komparativne metode. Knjiga oziroma primerjave temeljijo predvsem na pisanih virih in literaturi, saj je izročilo o gospodarju volkov med Slovani živo le še redkokje, pa tudi teren bi bil glede na zastavljena vprašanja preobsežen. Težišče raziskave je tako na že zapisanih različicah povedk, šeg, verovanj, zagovorov in pregovorov. Avtorica je imela nemalo težav s prevajanjem besedil, ki so bila večinoma zapisana v 19. stoletju in v katerih so bile uporabljene številne besede, ki jih danes v slovarjih ne najdemo več. Zapisi pa so bili pogosto v dialektih oz. lokalno obarvanem jeziku. Uporabljala je besedila, zapisana v makedonščini, bolgarščini, ruščini, ukrajinsščini, beloruščini, poljščini, češčini, slovaščini, latvijščini, francoščini, nemščini, italijanščini, romunščini, grščini, ki jih avtorica v knjigi vsaj delno prevajala v slovenščino, medtem ko so srbska in hrvaška besedila navedena v originalu.

Osrednji del knjige sestavljajo tri temeljna poglavja: *Uvod*, *Gradivo* in *Interpretacija*, ki jih dopolnjuje temeljit znanstveni aparat. Za boljšo preglednost oz. primerljivost podatkov je dodanih še 18 različnih preglednic. V *Uvodu* so predstavljena dosedanja v krajših člankih strnjena prizadevanja različnih avtorjev, povezana z gospodarjem volkov, ki pa so, kot ugotavlja avtorica, omejena le na določene vidike omenjenega lika, oz. so obravnave lokalno omejene. V dokaj obsežnem poglavju *Gradivo* nam avtorica podrobneje predstavi gradivo, ki ji je služilo za kasnejše primerjave in interpretacije. Naniza številne različice omemb gospodarja volkov v slovanskih povedkah, šegah, verovanjih, zagovorih, blagoslovih, doda pa še omembe in variante z območja Avstrije, Nemčije, Švice, Francije, Romunije, Grčije.

Zbranemu in predstavljenemu gradivu sledi osrednje poglavje *Interpretacija*, seveda z avtoričinim zavedanjem, da: "Moja raziskava je obenem moja interpretacija. In kot vemo, so interpretacije vedno do neke mere subjektivne." (str. 16), čeprav je hkrati prepričana o nujnosti interpretacij folklore. Na podlagi analize gradiva prihaja do različnih »vmesnih« ugotovitev.

Tako naj bi se gospodar volkov v slovanskem izročilu največkrat kazal v podobi raznih svetnikov (sv. Jurij, sv. Martin, sv. nadangel Mihael, sv. Miklavž, sv. Peter, sv. Pavel, sv. Sava, sv. Andrej) in bitij poganskega izvora, katerih lastnosti naj bi bile enake kot pri praslovanskem bogu smrti oz. onostranstva Velesu/Volosu. Nadalje ugotavlja, da gospodar volkov v mitu in obredu izmenjuje letno in zimsko polovico leta. Po koncu paše zapre pašnike za živino in nanje spusti volkove, ob prvem pašnem dnevu pa volkovom zapre gobce in živina gre lahko spet na pašnike. Mit, povezan z gospodarjem volkov, vidi avtorica kot živinorejski oz. pastirski aspekt plodnostnega mita, pri čemer ima vlogo pravega

gospodarja volkov bog onega sveta in živine Veles/Volos, ki nastopa le jeseni, spomladanski drugotni gospodar volkov pa je Jurij. Medtem ko so dosedanji avtorji poudarjali predvsem vegetacijski aspekt mita oz. obreda o Juriju, ga avtorica umešča v živinorejsko-pastirski kontekst in ga povezuje s prvo in zadnjo pašo ter s pastirskimi šegami in verovanji.

V slovanskem izročilu je gospodar volkov v podobi raznih svetnikov in bitij poganskega izvora kazal enake lastnosti kot praslovanski bog smrti in onostranstva Veles/Volos. Tudi na območju Slovenije lahko (vsaj v fragmentih) najdemo izročilo o gospodarju volkov, ki ga lahko uvrstimo v slovansko, indoevropsko in morda celo predindoevropsko duhovno izročilo. Jurjevske kolednice in povedko o sv. Martinu lahko razumemo kot del celote mita, povezanega z gospodarjem volkov. Med gospodarje volkov pa avtorica uvršča tudi sv. Klemenca iz pohorskih zagovorov, *Šenta z južnega Pohorja*, *Šepastega moža z Gorenjske* in *Volčka s Štajerske*. 383

Knjigo dopolnjuje analiza tipičnih povedk in osemnajst preglednic. Dodan je zelo obsežen seznam literature in virov. Delo predstavlja prvo obširnejšo študijo o gospodarju volkov, v njej pa Mencejeva ugovarja večini avtorjev, ki so ga doslej skušali interpretirati kot Jurija oz. Gromovnika, gozdnega duha, hromega/šepavega zadnjega volka. Prav tako se ne strinja s teorijami, po katerih naj bi bil gospodar volkov plod lovskih kultur oziroma spomin na indoevropska fantovska združenja. Funkcija gospodarja volkov je po mnenju avtorice njegovo izmenjavanje dveh polovic leta.

Nena Židov